

Ptactvo v přírodní rezervaci Mokřady pod Vlčkem

Pavel Řepa, Správa CHKO Slavkovský les

PR Mokřady pod Vlčkem hostí nejen velmi vzácná rostlinná společenstva, ale i zajímavé druhy ptáků – například bekasinu otavní nebo skřivana lesního.

Přírodní rezervace Mokřady pod Vlčkem byla v roce 1995 vyhlášena především pro svou botanickou hodnotu a chrání rostlinná společenstva podmáčených a mokřadních luk s mnoha ohroženým a chráněnými druhy. Avšak i živočišná společenstva této rezervace nejsou bez významu a ptáci patří určitě k těm skupinám živočichů, u kterých můžeme předpokládat bohaté společenstvo s výskytem zajímavých druhů. Proto byl v této rezervaci proveden ornitologický inventarizační průzkum.

Byly využity poznatky z nahodilých pozorování učiněných během běžných návštěv v rezervaci. Od roku 2002 jsem pak přes rezervaci vedl bodový transekt, na němž je v hnízdní sezóně dvakrát prováděno sčítání ptáků pro potřeby Jednotného programu sčítání ptáků ČR. Osm bodů tohoto transektu vedlo podél severní hranice rezervace. Protože sčítání bylo prováděno každoročně, byly k dispozici poměrně bohaté podklady o složení hnízdního ptačího společenstva.

Při hodnocení ornitocenóz jsem rozlišil v rezervaci tři části. V západní části je na mokřadních loukách roztroušený porost dřevin, hlavně smrků a vrbových keřů vzniklých z náletu. V střední části jsou pouze vlhké louky s místy velmi zamokřenými úseky, někdy i porostlými rákosím. Východní část pak zahrnuje několik malých tůňek, na něž navazuje mozaika travních podmáčených porostů a rákosin. Část tohoto úseku je porostlá souvislým porostem borovice na nelesní půdě, který navazuje na sousední les. Po celé délce jižní hranice rezervace soustředily tyto louky s rozsáhlými jehličnatými, převážně borovými lesy.

V rámci inventarizačního průzkumu rozlišujeme tři kategorie zaznamenaných druhů. První jsou samozřejmě ptáci, kteří hnízdí přímo v rezervaci.

Potom jsou to druhy, které mají své hnízdo v těsném okolí rezervace (např. v lesním porostu), ale ke sběru potravy využívají i otevřených ploch v rezervaci. Označujeme je jako tzv. částečné hnízdiče. Třetí kategorií jsou hnízdní hosté. Jsou to druhy, které sem nahodile zalétají z okolí – např. nehnízdící jedinci, jedinci potulující se po brzkém vyhnízdění, případně neúspěšném hnízdění. Také sem patří druhy hnízdící v širším okolí, jejichž revír je natolik velký, že do PR občas v jeho rámci zalétnou (např. čáp černý, nebo velcí dravci).

V hnízdní době jsme v rezervaci zjistili celkem 61 druhů, z nichž 5 hodnotíme jako hnízdní hosty a 6 jako částečné hnízdiče. Zbývá tedy 49 druhů, které měly spolehlivě aspoň u některých párů celý hnízdní okresek v rezervaci. Je to počet jistě menší než ve starých diverzních lesních listnatých porostech, ale vyrovnávají se například počtu druhů hnízdičích v jehličnatých lesích. S ohledem na velký podíl otevřených luk v rezervaci je tedy ornitocenóza mimořádně druhově pestrá. Je to dáno tím, že alespoň v některých částech rezervace jsou přítomny stromy a že jsou zde vodní plochy a mokřady, svůj vliv má i bezprostřední sousedství se souvislým lesem. Obdobnou situaci zjistíme i když hodnotíme početnost jedinců. V jednom sčítacím bodě bylo zjištěno průměrně 15 jedinců, což je hodnota již spíše nadprůměrná. V rezervaci byla ptačí fauna tedy mnohem bohatší než v jiných lučních porostech.

Podíváme-li se na zastoupení jednotlivých druhů, převládají v rezervaci druhy velmi běžné. Hojně jsou druhy vázané na porosty dřevin (pěnkava obecná, kos černý, drozd zpěvný, drozd kvíčala, pěnice černohlavá a slavíková, budníček menší apod.). Početné jsou i druhy, které označujeme jako obyvatele lesních okrajů, především

Pohled do východní části rezervace, kde jsou vytvářeny malé tůňky. Foto Přemysl Tájek

linduška lesní. Mezi hojně druhy však patří i druhy otevřených prostranství jako je strnad obecný, skřivan polní, pěnice hnědokřídla, zvláště pak ty, které vyžadují vlhčí až zamokřené prostředí – bramborníček hnědý, linduška luční, cvrčilka zelená, cvrčilka říční, rákosník zpěvný.

V rezervaci byly zjištěny i vzácné, nebo řídké se vyskytující druhy. Jsou mezi nimi hlavně druhy mokřadní. Z nich je třeba rozhodně zmínit bekasinu otavní (*Gallinago gallinago*), každý rok v rezervaci hnízdí 1–2 páry. Tento druh, typický pro mokřady, v posledních letech kriticky ubývá (Štátný et al. 2006), i když podle našich zjištění v CHKO Slavkovský les hnízdí ještě nejméně na 20 lokalitách. Je to ovšem působeno tím, že bekasina mizí hlavně z nižších poloh a ustupuje do hor. Z tohoto hlediska je pak každý výskyt tohoto druhu v naší CHKO hoden ochrany.

Dalším významným druhem, zjištěným v počtu 1–2 párů, je chřástal polní (*Crex crex*), druh, který na konci 20 století silně ubyl a jeho současný nárůst (Štátný et al. 2006) je způsoben jeho opětovným pronikáním do méně člověkem ovlivněných, výše položených míst. Jen v jedné části CHKO, která je pravidelně sledována, je zjišťováno každoročně 20–40 teritoriálních samců, a odhad pro celou CHKO je 70–90 samců. To však neznamená že tento druh zde není potřeba chránit, vždyť právě výše

položené oblasti jako je Slavkovský les jsou poslední zálohou pro existenci tohoto ohroženého druhu.

Velmi cenným zjištěním bylo prokázání přítomnosti skřivana lesního (*Lullula arborea*). Tento nejbližší příbuzný běžného skřivana polního je dnes hodnocen jako silně ohrožený a ve Slavkovském lese jsme zatím zjistili jeho výskyt na méně než deseti lokalitách (Řepa 2007). Jde o typický druh lesních okrajů a řídkých pasek, proto v naší rezervaci našel optimální podmínky.

Naproti tomu zjištění tuhýka obecného (*Lanius collurio*) je již menší zvláštností. Tento typický obyvatel polních křovin, hodnocený dnes v zákonných předpisech ještě jako ohrožený druh, byl ve Slavkovském lese nalezen téměř na stovce lokalitách. To souhlasí s poměry v celé ČR, neboť při posledním mapování byl zjištěn ve všech v republice sledovaných kvadrátech (Štátný et al. 2006)

Ohroženým druhem je také potápka malá (*Tachybaptus ruficollis*). V rezervaci byla zjištěna jen při jediném ojedinelém pozorování jednoho páru na malých tůňkách ve východní části rezervace takže šlo zřejmě o hnízdění ojedinele zabloudivšího páru. Pro její výskyt v v širší oblasti a ochranu nemá toto pozorování velký význam, je však velmi zajímavé, neboť jde o jedno z nejnižší položených pozorování v hnízdění době v ČR vůbec.

Schematická mapa PR Mokřady pod vlčkem s vyznačením tří úseků, na něž byla rozdělena, a s vyznačením sčítacích bodů.

Vhodné je zmínit i výskyt dalších zajímavých druhů, které však u nás nepatří mezi zákonem chráněné. Především je to strnad rákosní (*Emberiza schoeniclus*), typický obyvatel mokřadů. Vyskytuje se ještě po celém území ČR, v horských oblastech je však nepočtený (Flousek et Gramsz 1999, Pavelka et al. 2001, Hromádko et al. 2005). V naší oblasti je nacházen jen na nevelkém počtu lokalit, což je ve srovnání např. s masovým výskytem na Českomoravské vrchovině (Kunstmüller et Kodet 2005) varující a lokalitám s jeho výskytem bychom měli věnovat pozornost.

Také strakapoud malý (*Dendrocopos minor*) v poslední době v ČR spíše přibývá. Jde však stále o druh nehojný a ve vyšších polohách spíše vzácný. Ani v naší CHKO není tak zcela běžný a lokality jeho výskytu vyvolávají náš zájem. Mokřady pod Vlčkem jsou pro něj poněkud atypickým biotopem. Jde o obyvatele malých nebo řídkých lesních porostů, rozptýlené stromy v západní části rezervace, kde byl zjištěn, nejsou pro tento druh úplně typickým stanovištěm.

Na závěr našeho hodnocení hnízdní ornitocenózy v rezervaci Mokřady pod Vlčkem jsme spočetli index ornitologické cennosti podle Blana (1980). Tento index bere

v potaz nejen početnost a druhovou pestrost, ale také přítomnost vzácných druhů. Zjištěná hodnota indexu okolo 50 znamená, že území je na dolní hranici rozpětí, ve kterém území hodnotíme jako ornitologicky cenné. Můžeme tedy uzavřít, že rezervace Mokřady pod Vlčkem patří mezi ty, jejichž ornitologická hodnota sice není rozhodně zanedbatelná, ale nepatří k územím pro ochranu ptactva v naší CHKO rozhodující.

Literatura:

- Blana H. (1980): Rasterkartierung und Bestandsdichterfassung von Brutvögeln als Grundlage für die Landschaftsplanung – ein Vergleich beider Methoden in dieselben Untersuchungsgebiet. – Bird Census Work und Natur. Conserv. (Oelke H. ed.): 32–54.
- Flousek J. et Gramsz B. (1999): Atlas hnízdního rozšíření ptáků Krkonoš. – Správa KRNAP, Vrchlabí.
- Hromádko M., Čihák K., Hromádková V. et Porkert J. (2005): Ptáci Orlických hor. – OS Libri, Dobruška.
- Kunstmüller I. et Kodet V. (2005): Ptáci Českomoravské vrchoviny, historie a současnost hnízdního rozšíření v kraji Vysočina. – ČSOP Jihlava a Muzeum Vysočiny Jihlava.
- Pavelka J., Trezner J. et al. (2001): Příroda Valašska. – ČSOP, ZO 76/06 Orchidea, Vsetín.
- Peitzmeier J. (1957): Zur Siedlungsdichte der Vogel isolierten Waldern der Getreidesteppes. – Orn. Mitt. 10: 28–32.
- Řepa P. (2007): Skřivan lesní v CHKO Slavkovský les. – Arnika 2/07: 31–32
- Štátný K., Bojček V. et Hudec K. (2006): Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice. – Aventinum, Praha.